Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
GIOVANNIEGO PITRUZZELLI
przedstawiona w dniu 10 marca 2022 r.[1]

Sprawa C-22/21

SRS,
AA
przeciwko
Minister for Justice and Equality

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Supreme Court (sąd najwyższy, Irlandia)]

Odesłanie prejudycjalne – Prawo do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich – Osoby uprawnione – Inni członkowie rodziny – Członek rodziny będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii Europejskiej – Kuzyn będący obywatelem państwa trzeciego mieszkający z obywatelem Unii – Zależność – Warunki – Badanie przez organy krajowe – Kryteria – Zakres uznania – Granice

I. Wstęp

1. Pochodzący z Pakistanu SRS urodził się w 1978 r. Od 1997 r. mieszkał wraz z rodziną w Zjednoczonym Królestwie. W 2013 r. uzyskał obywatelstwo brytyjskie. Jego kuzyn AA, pochodzący z Pakistanu, urodził się w 1986 r. Po odbyciu studiów na uniwersytecie w Pakistanie, w 2010 r. AA podjął naukę w Wielkiej Brytanii. Przysługiwała mu wówczas wiza studencka, która wygasła w dniu 28 grudnia 2014 r. Przez cały okres pobytu w Wielkiej Brytanii AA mieszkał w Londynie z SRS oraz z jego rodzicami i innymi członkami, w mieszkaniu należącym do brata SRS. SRS płacił bratu czynsz. W dniu 11 lutego 2014 r. SRS i AA zawarli z tymże bratem umowę wspólnego najmu na okres roku.

2. W styczniu 2015 r., SRS przeprowadził się do Irlandii z przyczyn zawodowych. W marcu 2015 r. dołączył do niego A, który od tego czasu mieszka z nim w Irlandii. W dniu 24 czerwca 2015 r., przebywając w Irlandii bez wizy, AA złożył wniosek do organów irlandzkich o wydanie karty pobytu w charakterze członka rodziny obywatela Unii Europejskiej na podstawie European Communities (Free Movement of Persons) (nr 2) Regulations 2006 (irlandzkiego rozporządzenia z 2006 r. w sprawie swobodnego przemieszczania się osób we Wspólnotach Europejskich) zwanego dalej „irlandzkim rozporządzeniem z 2006 r.”])[2], które transponowało do prawa irlandzkiego dyrektywę 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się

[1] Język oryginału: francuski.

[2] S.I. nr 656 z 2006 r.

i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniającą rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylającą dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG[3].. Artykuł 7 irlandzkiego rozporządzenia z 2006 r. stanowił, że „dopuszczalny członek rodziny" obywatela Unii, który przebywa w Irlandii od ponad trzech miesięcy, może ubiegać się o kartę pobytu.

3. Artykuł 2 ust. 1 irlandzkiego rozporządzenia z 2006 r. zdefiniował określenie „dopuszczalny członek rodziny" oznaczające w stosunku do obywatela Unii „dowolnego członka rodziny, niezależnie od przynależności państwowej, który nie jest kwalifikującym się członkiem rodziny obywatela Unii, a który w swoim państwie pochodzenia, miejsca zwykłego pobytu lub poprzedniego pobytu a) pozostaje na utrzymaniu obywatela Unii, b) jest członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii, c) z poważnych względów zdrowotnych wymaga koniecznie osobistej opieki obywatela Unii […]".

4. AA nie twierdził, że należy do kategorii członków rodziny obywatela Unii, o których mowa w art. 2 ust. 2 dyrektywy 2004/38[4]. Przeciwnie, AA twierdził, że pozostaje na utrzymaniu SRS, a w każdym razie, że jest członkiem gospodarstwa domowego SRS.

5. Jednak zgodnie z art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, „[b]ez uszczerbku dla jakiegokolwiek osobistego prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu zainteresowanych osób, przyjmujące państwo członkowskie, zgodnie ze swoim ustawodawstwem krajowym, ułatwia wjazd i pobyt następujących osób: wszelkich innych członków rodziny, bez względu na ich przynależność państwową, którzy nie są objęci definicją określoną w art. 2 ust. 2, a w kraju, z którego przybyli, pozostają na utrzymaniu lub są członkami gospodarstwa domowego obywatela Unii posiadając[ego] pierwotne prawo pobytu, lub gdzie istnieją poważne względy zdrowotne ściśle wymagające osobistej opieki obywatela Unii nad członkiem rodziny".

6. W dniu 21 grudnia 2015 r. Minister for Justice and Equality (minister sprawiedliwości i równouprawnienia, Irlandia) oddalił wniosek AA, uznając zasadniczo, że nie przedstawił on wystarczających dowodów wykazujących, że jest na utrzymaniu SRS lub że jest członkiem jego gospodarstwa domowego. W szczególności minister ten uznał, że okres rzeczywistego wspólnego zamieszkiwania SRS i AA w Zjednoczonym Królestwie od czasu, gdy SRS uzyskał status obywatela Unii był krótszy niż dwa lata, że rodzice SRS oraz jego brat i siostra zamieszkiwali pod tym samym adresem w Londynie i że nawet gdyby prawdą było, że AA mieszkał pod tym adresem, nie wystarcza to do uznania, że był członkiem gospodarstwa domowego SRS. Jeżeli chodzi o zależność finansową AA od SRS, to jego zdaniem nie została ona dostatecznie udokumentowana.

7. Po przedstawieniu dodatkowych dowodów, SRS i AA złożyli wniosek o ponowne rozpatrzenie decyzji ministra sprawiedliwości i równouprawnienia. W dniu 21 grudnia 2016 r. ten ostatni utrzymał w mocy swoją decyzję z dnia 21 grudnia 2015 r. z tych samych względów i uznał, że nawet jeżeli zamieszkiwali oni pod tym samym adresem w Wielkiej Brytanii, nie wykazano, że SRS był rzeczywiście „głową gospodarstwa domowego", gdy A mieszkał z nim w Londynie, czego zdaniem ministra wymaga art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38.

[3] Dz.U. 2004, L 158, s. 77.

[4] W rozumieniu tego przepisu za „członków rodziny" obywatela Unii uważa się współmałżonka lub partnera, z którym obywatel Unii zawarł zarejestrowany związek, bezpośrednich zstępnych, który nie ukończyli dwudziestego pierwszego roku życia lub pozostają na utrzymaniu obywatela Unii, jak również bezpośrednich zstępnych współmałżonka lub partnera, z którym zawarł zarejestrowany związek, a także bezpośrednich wstępnych pozostających na utrzymaniu obywatela Unii oraz bezpośrednich wstępnych współmałżonka lub partnera, z którym zawarł zarejestrowany związek. To właśnie tych członków rodziny uznaje się za „kwalifikujących się" na mocy irlandzkich przepisów.

8. AA i SRS wnieśli do High Court (wysokiego trybunału, Irlandia) skargę o stwierdzenie nieważności tej decyzji. SRS ponownie szczegółowo opisał przed sądem wsparcie finansowe udzielane kuzynowi w czasie ich wspólnego zamieszkiwania w Londynie i twierdził, że w swoim gospodarstwie domowym jest jedyną aktywną osobą ze względu na zaawansowany wiek rodziców i przedłużający się pobyt brata w Pakistanie. Wyrokiem z dnia 25 lipca 2018 r., High Court (wysoki trybunał) oddalił odwołanie wniesione przez SRS i AA na tej podstawie, że AA nie można uznać ani za osobę zależną od SRS, ani za członka gospodarstwa domowego, którego głową jest SRS, przyznając jednocześnie, że jest to pojęcie niejasne i niezdefiniowane.

9. AA i SRS odwołali się do Court of Appeal (sąd apelacyjny, Irlandia) podnosząc, że sąd pierwszej instancji dokonał zbyt wąskiej wykładni pojęcia „członek rodziny będący członkiem gospodarstwa domowego" obywatela Unii. W wyroku z dnia 19 grudnia 2019 r., podkreślając ponownie trudności w interpretacji tego pojęcia, Court of Appeal (sąd apelacyjny) uznał jednak, że samego wspólnego zamieszkiwanie pod tym samym adresem nie można uznać za wystarczające do przyjęcia, że AA i SRS są członkami tego samego gospodarstwa domowego, którego SRS jest głową. Stwierdził również, że członek rodziny, by uznać, że jest on członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii, musi być integralną częścią jednostki rodzinnej i pozostać nią w przewidywalnej lub dającej się racjonalnie przewidzieć przyszłości. Ponadto nie powinien on zamieszkiwać z obywatelem Unii jedynie ze względu na wygodę, ale również ze względu na przywiązanie emocjonalne i społeczne.

10. Nie osiągnąwszy sukcesu, AA i SRS zdecydowali się następnie na wniesienie ostatecznego środka zaskarżenia do sądu odsyłającego, który to środek został w dniu 20 lipca 2020 r. przyjęty do rozpoznania, właśnie w kwestii definicji pojęcia „członek rodziny będący członkiem gospodarstwa domowego" obywatela Unii oraz w kwestii, czy od tego obywatela Unii należy wymagać, by był on faktycznie głową tego gospodarstwa domowego [5].

11. Jeżeli chodzi o bycie członkiem gospodarstwa domowego, którego głową jest obywatel Unii, Minister of Justice and Equality nadal utrzymuje, że samo wspólne zamieszkiwanie członka rodziny, któremu ewentualnie towarzyszy wsparcie finansowe ze strony obywatela Unii, nie wystarcza do uznania, że ten członek rodziny, który w ten sposób mieszka i korzysta z pomocy, jest członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii. Przypomina on, że pobyt AA na terytorium Unii ograniczał się do studiów i że umowa najmu zawarta z bratem SRS na zajmowanie jego domu również była ograniczona. Nie było więc żadnych przesłanek, by sądzić, że wspólnota życia miała być kontynuowana po zakończeniu studiów przez AA. Ponadto art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 należy interpretować z uwzględnieniem wpływu ewentualnej decyzji o odmowie wydania zezwolenia na pobyt na rzeczywiste korzystanie ze swobody przemieszczania się, z której korzysta obywatel Unii. Tymczasem wykazano, że SRS przeprowadził się do Irlandii bez AA. Należy również zapewnić pewien stopień spójności interpretacyjnej, tak aby przy wykładni art. 3 ust. 2 dyrektywy 2004/38 nie doprowadzić do sytuacji, w której członkowie rodziny, o których mowa w tym przepisie, byliby ostatecznie bardziej uprzywilejowani – mimo że co do zasady są oni mniej chronieni przez tę dyrektywę – niż członkowie rodziny nuklearnej, o których mowa w art. 2 ust. 2 tej dyrektywy.

12. AA i SRS argumentowali, że wersje językowe art. 3 ust. 2 dyrektywy 2004/38 są rozbieżne i że wersja w języku angielskim zawiera dodatkowy warunek dotyczący statusu „głowy" gospodarstwa domowego, który nie występuje w większości pozostałych wersji językowych. Ponadto w dalszym

[5] Kwestia, czy AA należy uznać za osobę „na utrzymaniu" w rozumieniu pierwszego założenia art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 nie jest przedmiotem dyskusji toczącej się przed sądem odsyłającym (zob. pkt 21 wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym).

ciągu powołują się na bliskość powstałą w bardzo młodym wieku, kiedy oboje mieszkali jeszcze w Pakistanie i powołują się na bliskie więzi rodzinne, które powinny wystarczyć do uznania AA za „członka rodziny" SRS w rozumieniu tego przepisu, bez konieczności ustalania, że SRS jest głową gospodarstwa domowego.

13. Ze swojej strony sąd odsyłający ma wątpliwości co do możliwości przyjęcia uniwersalnej definicji pojęcia „członek rodziny będący członkiem gospodarstwa domowego" obywatela Unii. Przyznaje, że użycie pojęcia „głowa gospodarstwa domowego" pozwala na odróżnienie między sytuacją zwykłego wspólnego zamieszkiwania a sytuacją bardziej zbliżoną do życia rodzinnego, ale jednocześnie przyznaje, że jest to pojęcie trudne do zdefiniowania. Ponadto wydaje się, że nie wszystkie wersje językowe art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 zawierają takie odniesienie. Sąd ten zastanawia się zatem, jakie znaczenie należy nadać temu pojęciu w kontekście, w którym należy mieć na uwadze również sytuację członków rodziny, o której mowa w art. 2 ust. 2 dyrektywy 2004/38. Wreszcie wspomina o celu dyrektywy 2004/38 i zastanawia się, w jaki sposób cel ten mógłby być przydatny przy interpretacji art. 3 ust. 2 dyrektywy 2004/38. Ponadto, przy założeniu że uniwersalna definicja nie jest możliwa, sąd odsyłający proponuje szereg kryteriów, na których sądy krajowe mogłyby się oprzeć w celu dokonania jednolitej wykładni tego pojęcia. Kryteria te obejmują okres istnienia gospodarstwa domowego i jego przeznaczenie. W każdym razie uważa, że konieczne jest wyjaśnienie na szczeblu Unii Europejskiej.

14. W tych okolicznościach Supreme Court (sąd najwyższy, Irlandia) postanowił zawiesić postępowanie i w drodze postanowienia odsyłającego, które wpłynęło do sekretariatu Trybunału w dniu 14 stycznia 2021 r., zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy zawarte w art. 3 dyrektywy [2004/38] wyrażenie „członek gospodarstwa domowego obywatela Unii" może zostać zdefiniowane w taki sposób, żeby miało powszechne zastosowanie w Unii, a w przypadku odpowiedzi twierdzącej, jak brzmi ta definicja?

2) Jeżeli wyrażenie to nie może zostać zdefiniowane, to według jakich kryteriów sędziowie powinni oceniać dowody, aby umożliwić sądom krajowym rozstrzyganie na podstawie ustalonego wykazu czynników decydujących o tym, kto jest bądź nie jest członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii dla celów swobody przemieszczania się?".

15. SRS i AA, minister sprawiedliwości i równouprawnienia, rządy czeski, duński, holenderski i norweski oraz Komisja Europejska przedłożyli Trybunałowi uwagi na piśmie.

II. Analiza

A. Uwagi wstępne

16. Zanim przejdę do analizy dwóch pytań prejudycjalnych skierowanych do Trybunału, muszę wyjaśnić dwie kwestie dotyczące sporu w postępowaniu głównym.

17. Po pierwsze, zauważam, że obywatel Unii, który pragnie kontynuować pewną wspólnotę życia ze swoim kuzynem ma obywatelstwo brytyjskie. Ponieważ jednak fakty miały miejsce przed wystąpieniem Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii, sąd odsyłający będzie musiał - po wydaniu przez Trybunał wyroku w trybie prejudycjalnym – ocenić zgodność z prawem decyzji ministra sprawiedliwości i równouprawnienia oraz zweryfikować

zgodność z prawem Unii ocen dokonanych w tej decyzji na potrzeby stwierdzenia, że w chwili wjazdu na terytorium Irlandii w 2015 r. AA nie był członkiem gospodarstwa domowego SRS w rozumieniu art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38. Tym samym AA należy uznać za jedną z „osób objętych art. 3 ust. 2 lit. a) i b) dyrektywy [2004/38], które wystąpiły o ułatwienie wjazdu i pobytu przed zakończeniem okresu przejściowego”[6]. W tym przypadku, gdyby organy irlandzkie zdecydowały się na wsteczne uprzywilejowanie pobytu AA w latach 2015–2020, przypominam, że zachowałby on prawo pobytu nawet po upływie okresu przejściowego na mocy art. 10 ust. 3 umowy o wystąpieniu[7].

18. Po drugie, skarżący w postępowaniu głównym podnoszą, że organy krajowe, oceniając indywidualną sytuację AA na podstawie art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, celowo nie uwzględniły okresu wspólnego zamieszkiwania SRS i AA, który miał miejsce przed uzyskaniem przez SRS obywatelstwa Unii. Strony wywodzą, że przy rozpatrywaniu wniosków o zezwolenie na pobyt złożonych przez członków ich rodzin, rozumianych w szerokim znaczeniu, zgodnie z dyrektywą 2004/38, naturalizowani obywatele Unii znajdują się w mniej korzystnej sytuacji niż osoby, które urodziły się obywatelami Unii. Ze swej strony strona pozwana podnosi, że żaden zarzut dotyczący kwestii uprzedniego wspólnego zamieszkiwania i ustalenia momentu początkowego tego wspólnego zamieszkiwania nie został podniesiony przed sądami krajowymi interweniującymi w ramach zaskarżenia decyzji z dnia 21 grudnia 2015 r. Jak zauważyła Komisja, ten spór między stronami postępowania głównego dotyczy kwestii, czy życie rodzinne, które miało miejsce przed nabyciem obywatelstwa Unii, może lub powinno być brane pod uwagę. Należy jednak zauważyć, że Trybunał nie zajmuje się tą kwestią, niezależnie od tego, jak bardzo może być ona interesująca[8]. Poniższe rozważania odnoszą się zatem wyłącznie do dwóch pytań prejudycjalnych skierowanych do Trybunału, przy czym nie należy ich interpretować jako potwierdzenie lub podważenie krajowej praktyki decyzyjnej, zgodnie z którą życie rodzinne obywatela Unii i członka jego rodziny w szerokim znaczeniu, który ubiega się o zezwolenie na pobyt, jest uwzględniane dopiero od momentu uzyskania statusu obywatela Unii.

B. W przedmiocie pytań prejudycjalnych

19. Poprzez swoje dwa pytania prejudycjalne skierowane do Trybunału, które moim zdaniem należy rozpatrywać łącznie, sąd odsyłający w szczególności zwraca się do Trybunału o wyjaśnienie czy pojęcie „wszelkich innych członków rodziny [, którzy] są członkami gospodarstwa domowego obywatela Unii, posiadając[ego] pierwotne prawo pobytu” w rozumieniu art. 3 ust. 2 akapit [pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 może zostać zdefiniowane w taki sposób, aby miało „powszechne zastosowanie”, a jeśli nie, to aby wskazywało kryteria pozwalające stwierdzić, czy członka rodziny należy uznać za „członka gospodarstwa domowego” obywatela Unii w rozumieniu tego przepisu.

6 Artykuł 10 ust. 3 umowy o wystąpieniu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (Dz.U. 2019, C 384I, s. 1, zwanej dalej „umową o wystąpieniu”).

7 Rozpatrywane w związku z art. 10 ust. 2 tej umowy.

8 Strona pozwana w postępowaniu głównym zaprzecza nawet, by była to podstawa do oddalenia wniosku przez ministra (zob. pkt 44 uwag strony pozwanej w postępowaniu głównym). W celu uzupełnienia należy jednak zauważyć, że streszczenie powodów odmowy uwzględnienia wniosku AA, przedstawione w pkt 6 wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, rzeczywiście zawiera w pkt 2 odniesienie do zasady krajowej, zgodnie z którą „ocenie podlegają stosunki w zakresie zamieszkania obywatela Unii od momentu, w którym osoba ta została obywatelem Unii, niezależnie od miejsca, w którym to nastąpiło”.

1. Niemożliwa uniwersalność definicji członka rodziny będącego członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii

20. Jeżeli chodzi o ewentualną powszechnie obowiązującą definicję pojęcia „członek rodziny […] będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii", to pomijając okoliczność, że to, co uważa się za uniwersalne, może szybko okazać się dość względne, definicja taka nie wydaje mi się ani wykonalna, ani pożądana. Brzmienie art. 3 ust. 2 akapit pierwszy dyrektywy 2004/38 jest bardziej ogólne – by nie powiedzieć nieprecyzyjne – niż brzmienie art. 2 tej samej dyrektywy, który w ustępie drugim definiuje członków rodziny „nuklearnej" obywatela Unii. Ten brak precyzji można wyjaśnić okolicznością, że członkowie rodziny, o których mowa w art. 3 ust. 2 dyrektywy 2004/38, stanowią pozostałą kategorię członków rodziny, którym wjazd i pobyt powinny być jedynie ułatwiane przez państwa członkowskie. Ponieważ obowiązki państw członkowskich w stosunku do tych członków rodziny nie idą tak daleko, jak w stosunku do członków rodziny nuklearnej [9], definicja pierwszej kategorii członków rodziny nie musi być tak precyzyjna jak definicja drugiej. Moim zdaniem dotyczy to wszystkich sytuacji, o których mowa w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38. Brak precyzyjnego określenia pojęcia „członek rodziny będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii" może być korzystny, ponieważ pozwala na pewną elastyczność w jego definiowaniu. Próba sformułowania uniwersalnej definicji pojęcia tak nieprecyzyjnego pod względem socjologicznym i kulturowym jak pojęcie „członek rodziny […] będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii" mogłaby nie tylko okazać się niebezpieczna, ale również, jak wskazała strona pozwana w postępowaniu głównym, sprzeczna z celem dyrektywy 2004/38 z uwagi na niemożność uchwycenia całej wielowymiarowej i zmiennej rzeczywistości różnych odmian życia rodzinnego rozumianego w szerokim znaczeniu.

21. Pojęcie członka rodziny będącego członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii nie może zatem, moim zdaniem, zostać zdefiniowane w sposób uniwersalny.

22. Niektóre strony, które wzięły udział w pisemnym etapie postępowania przed Trybunałem interpretowały pierwsze pytanie prejudycjalne w ten sposób, że sąd odsyłający chciałby się upewnić, czy pojęcie „członka rodziny będącego członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii" jest pojęciem autonomicznym w prawie Unii. Nie tak rozumiem pierwsze pytanie prejudycjalne, które zresztą jest dość jasno sformułowane. Ponadto, gdyby rozumieć je w sposób sugerowany przez te strony, to pytanie pierwsze okazałoby się trudniejsze, niż się wydaje na pierwszy rzut oka, nawet jeśli jego rozstrzygnięcie nie wydaje mi się konieczne, aby pomóc sądowi odsyłającemu w rozstrzygnięciu zawisłego przed nim sporu.

23. Pragnę zatem jedynie przypomnieć, że Trybunał wielokrotnie stwierdzał, że „zarówno względy jednolitego stosowania prawa Unii, jak i zasady równości wskazują na to, że treści przepisu prawa Unii, który nie zawiera żadnego wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich dla określenia jego znaczenia i zakresu, należy zwykle nadać w całej Unii autonomiczną i jednolitą wykładnię" [10].

[9] Zobacz na przykład wyrok z dnia 5 września 2012 r., Rahman i in. (C-83/11, EU:C:2012:519, pkt 18, 19 i 21, zwany dalej „wyrokiem Rahman i in.).

[10] Zobacz wyrok z dnia 21 grudnia 2011 r., Ziolkowski i Szeja, C-424/10 i C-425/10, EU:C:2011:866, pkt 32 i przytoczone tam orzecznictwo). Zobacz podobnie wyrok z dnia 26 marca 2019 r., SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali), zwany dalej „wyrokiem SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali" (C-129/18, EU:C:2019:248, pkt 50).

24. Królestwo Danii podnosi w swoich uwagach na piśmie, że art. 3 ust. 2 akapit pierwszy dyrektywy 2004/38 zawiera wyraźne odesłanie do prawa krajowego, a ponadto Trybunał przyjął już szeroki zakres uznania państw członkowskich, gdy muszą one ocenić, czy indywidualna sytuacja przedstawiona im do zbadania mieści się w ramach jednej z sytuacji, o których mowa w tym przepisie [11]. Komisja jest przeciwnego zdania, twierdząc, że odesłanie do prawa krajowego w art. 3 ust. 2 dotyczy jedynie warunków, na jakich państwo członkowskie powinno ułatwiać wjazd i pobyt osób objętych zakresem stosowania tego przepisu, a nie samej definicji tych osób.

25. Sytuacja w zakresie orzecznictwa Trybunału w odniesieniu do tego przepisu wydaje się niejednoznaczna, szczególnie w świetle znacznej swobody pozostawionej państwom członkowskim w tym przepisie, do której powrócę później [12]. Trudność pojawia się bowiem w sposób oczywisty w świetle wyroku Rahman i in., w którym Trybunał orzekł, że „[w] ramach [tej] analizy osobistych okoliczności wnioskodawcy [o zezwolenie na pobyt na podstawie art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2004/38] na właściwym organie ciąży obowiązek uwzględnienia różnych czynników, które mogą mieć znaczenie w zależności od konkretnego przypadku, takich jak stopień zależności ekonomicznej lub fizycznej oraz stopień pokrewieństwa pomiędzy członkiem rodziny a obywatelem Unii, któremu pragnie on towarzyszyć lub do którego pragnie dołączyć” [13]. Trybunał dodał następnie, że [p]rzy uwzględnieniu zarówno *braku precyzyjniejszych przepisów* dyrektywy 2004/38, jak i *zastosowania sformułowania „zgodnie ze swoim ustawodawstwem krajowym*” w art. 3 ust. 2 tej dyrektywy należy stwierdzić, że każde państwo członkowskie dysponuje *szerokim zakresem uznania* co do *wyboru czynników*, które mają być wzięte pod uwagę. Przy tym przyjmujące państwo członkowskie powinno zapewnić, by jego ustawodawstwo zawierało kryteria, które są zgodne ze zwykłym rozumieniem określenia „ułatwia” *oraz określeń dotyczących zależności zastosowanych we wspomnianym art. 3 ust. 2* i które nie pozbawiają tego przepisu skuteczności” [14].

26. Pozostaje to w wyraźnej sprzeczności na przykład z twierdzeniami zawartymi w wyroku SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) w odniesieniu do art. 2 ust. 2 lit. c) dyrektywy 2004/38, że przepis ten „nie zawiera żadnego wyraźnego odniesienia do praw państw członkowskich” [15], torując w ten sposób drogę do jednolitej wykładni zawartego w nim autonomicznego pojęcia prawa Unii [16]. Jednakże prawdą jest również, że wyrok ten jedynie częściowo powtórzył pkt 24 wyroku Rahman i in., pomijając odniesienie do warunków dotyczących zależności [17].

27. W każdym razie, jak wskazałem powyżej, kwestia, czy pojęcie „członek rodziny […] będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii” w rozumieniu art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 jest autonomicznym pojęciem prawa Unii, nie wydaje mi się pytaniem postawionym przez sąd odsyłający, ani też nie wydaje mi się decydująca z punktu widzenia

[11] Królestwo Danii opiera swoją ocenę między innymi na wyrokach Rahman i in. () oraz SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali).

[12] Miałem już okazję podkreślić szeroki zakres swobody pozostawiony państwom członkowskim: Bevándorlási és Mene kültügyi Hivatal (Łączenie rodzin – Siostra uchodźcy) (C-519/18, EU:C:2019:681, pkt 57 do 62). Zobacz także pkt 31 niniejszej opinii.

[13] Wyrok Rahman i in., pkt 23. Warto przypomnieć, że w niniejszej sprawie zwrócono się do Trybunału o sprecyzowanie wykładni art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 i że nie ma mowy o tym, iż chodzi tu o autonomiczne pojęcie prawa Unii. A contrario, w innym kontekście, ale nadal dotyczącym pojęcia bycia „na utrzymaniu”, zob. wyrok z dnia 12 grudnia 2019 r., Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Łączenie rodzin – Siostra uchodźcy) (C-519/18, EU:C:2019:1070, pkt 44, 45).

[14] Wyrok Rahman i in. (pkt 24). Wyróżnienie moje.

[15] Wyrok z dnia 26 marca 2019 r., SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (C-129/18, EU:C:2019:248, pkt 50).

[16] Wyrok z dnia 26 marca 2019 r., SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (C-129/18, EU:C:2019:248, pkt 50 i następne).

[17] Interesujące jest również to, że przy omawianiu w wyroku SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, Trybunał powstrzymał się od sprecyzowania, z którym z założeń przewidzianych w tym przepisie można powiązać sytuację w postępowaniu głównym (zob. w szczególności pkt 58 i 59 tego wyroku).

odpowiedzi, jakiej Trybunał będzie musiał udzielić na drugie z postawionych mu pytań [18]. W istocie, w szczególności w wyrokach Rahman i in. oraz SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) Trybunał, nie zajmując stanowiska w kwestii, czy pojęcia zawarte w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 są autonomicznymi pojęciami prawa Unii, mógł skutecznie pomóc sądom krajowym, które zwróciły się do niego z pytaniem, wyjaśniając *zwykłe* znaczenie przepisów, których wykładni zażądano.

2. Członek rodziny będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii jako trzeci przypadek zależności, o którym mowa w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38

28. Po ustaleniu, że definicja ta nie może mieć charakteru uniwersalnego, a nawet przy założeniu, że nie jest ona autonomicznym pojęciem prawa Unii, Trybunał nie jest zwolniony z obowiązku udzielenia pomocy sądowi odsyłającemu i wyjaśnienia, co należy rozumieć przez „członek rodziny […] będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii" w rozumieniu art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38. Aby to uczynić, należy powrócić do systemu ustanowionego w przedmiotowej dyrektywie w sposób bardziej ogólny.

a) Zakres obowiązku ciążącego na państwach członkowskich na mocy art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38

29. Dyrektywa 2004/38 „zmierza do ułatwienia wykonywania podstawowego i indywidualnego prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, które jest bezpośrednio przyznane obywatelom Unii na podstawie art. 21 ust. 1 TFUE, i że ma ona na celu w szczególności wzmocnienie wspomnianego prawa […]. W świetle tych celów przepisy dyrektywy 2004/38 […] powinny być interpretowane szeroko" [19]. System ten, który ma również ułatwić łączenie rodzin obywateli Unii z członkami ich rodzin, opiera się, jak już wspomniałem, na zasadniczej dychotomii.

30. Członkom pierwszego kręgu rodziny, zgodnie z definicją zawartą w art. 2 ust. 2 dyrektywy 2004/38, automatycznie przyznaje się prawo wjazdu i pobytu w przyjmującym państwie członkowskim obywatela Unii. Wjazd i pobyt „innych" członków rodziny – tych, o których mowa w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy dyrektywy 2004/38 – powinien być jedynie ułatwiany przez to państwo członkowskie [20].

31. Z tego prostego obowiązku „ułatwiania" wjazdu i pobytu takim „innym" członkom rodziny wynika, że dyrektywa 2004/38 nie zobowiązuje państw członkowskich do uwzględnienia każdego wniosku o zezwolenie na wjazd lub pobyt złożonego przez osoby, które wykażą, iż są członkami rodziny w rozumieniu art. 3 ust. 2 akapit pierwszy tej dyrektywy [21]. Taka interpretacja znajduje

[18] W istocie można by również opowiedzieć się za rozwiązaniem pośrednim, polegającym na uznaniu autonomicznego charakteru omawianego pojęcia, przy jednoczesnym dalszym uznawaniu – co wydaje się nieuniknione ze względu na charakter art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 – szerokiego zakresu uznania państw członkowskich przy ustalaniu szczegółowych wymogów, aby kryterium kwalifikowalności określone ogólnie w omawianym przepisie mogło zostać uznane za spełnione.

[19] Wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 53 i przytoczone tam orzecznictwo). Wyrok z dnia 12 grudnia 2019 r., Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Łączenie rodzin – Siostra uchodźcy) (C-519/18, EU:C:2019:1070, pkt 49), ze swej strony wydaje się koncentrować na celu „zapewnienia lub wzmocnienia w przyjmującym państwie członkowskim łączenia rodzin obywateli innych państw członkowskich i państw trzecich, którzy przebywają tam legalnie". W przedmiocie granic szerokiej wykładni dyrektywy 2004/38 zob. wyrok z dnia 26 marca 2019 r., SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kalifii) (C-129/18, EU:C:2019:248, pkt 55).

[20] Zobacz wyrok Rahman i in. (pkt 19).

[21] Zobacz wyrok Rahman i in. (pkt 18).

ponadto potwierdzenie w motywie 6 dyrektywy 2004/38[22], z którego wynika, że celem tego przepisu jest utrzymanie szeroko pojętej jedności rodziny[23]. Trybunał wyjaśnił obowiązki przyjmujących państw członkowskich przy rozpatrywaniu wniosku o zezwolenie na wjazd lub pobyt na podstawie art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38. Podczas gdy nie ma obowiązku uznania prawa wjazdu lub pobytu dla tych członków szeroko pojmowanej rodziny, „faktem pozostaje […], że [art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38] nakłada na państwa członkowskie obowiązek pewnego uprzywilejowania – w stosunku do wniosków o zezwolenie na wjazd i pobyt złożonych przez innych obywateli państw trzecich – wniosków złożonych przez osoby, które wykazują *szczególny* związek *zależności* względem obywatela Unii”[24]. Uprzywilejowanie to wynika zasadniczo z obowiązku nałożonego na państwa członkowskie, które „muszą umożliwić […] uzyskanie decyzji w przedmiocie ich wniosku opartej na szczegółowej analizie ich osobistych okoliczności i – w razie odmowy – uzasadnionej”[25]. Trybunał wskazał, że państwa członkowskie są zobowiązane do „uwzględnienia różnych czynników, które mogą mieć znaczenie w zależności od konkretnego przypadku, takich jak stopień zależności ekonomicznej lub fizycznej oraz stopień pokrewieństwa pomiędzy członkiem rodziny a obywatelem Unii”[26]. W pozostałym zakresie nieprecyzyjność dyrektywy 2004/38 w połączeniu z odesłaniem do ustawodawstwa krajowego prowadzi do stwierdzenia, że istnieje „szeroki zakres uznania”[27] co do wyboru czynników, które należy wziąć pod uwagę. Korzystanie z tego szerokiego zakresu uznania powinno jednak podlegać podwójnemu ograniczeniu: z jednej strony poszanowaniu zwykłego rozumienia wyrazu „ułatwia” i pojęć dotyczących zależności zawartych w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, a z drugiej strony – zachowaniu skuteczności (effet utile) tego przepisu[28]. Korzystając z tego zakresu uznania, państwa członkowskie mogą w szczególności wprowadzić „do swojego ustawodawstwa szczególne wymogi co do charakteru lub czasu trwania zależności, i to by upewnić się w szczególności, że taka sytuacja zależności jest rzeczywista oraz trwała i nie jest wywołana jedynie

[22] Zgodnie z którym „[a]by utrzymać szeroko pojętą jedność rodziny oraz bez uszczerbku dla zakazu dyskryminacji ze względu na przynależność państwową, przyjmujące państwo członkowskie powinno zbadać w oparciu o własne ustawodawstwo sytuację osób, które nie są objęte definicją członka rodziny na mocy niniejszej dyrektywy i nie korzystają z automatycznego prawa wjazdu i pobytu w przyjmującym państwie członkowskim, w celu podjęcia decyzji, czy można udzielić takim osobom pozwolenia na wjazd i pobyt ze względu na ich związek z obywatelem Unii lub wszelkie inne okoliczności, na przykład zależność finansową lub fizyczną od tego obywatela Unii”.

[23] Zobacz wyrok Rahman i in. (pkt 32). Zobacz także wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 60).

[24] Wyrok Rahman i in. (pkt 21). Wyróżnienie moje. Zobacz także wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 61).

[25] Wyrok Rahman i in. (pkt 22). Zobacz także wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 62). Wynikało to już z art. 3 ust. 2 akapit drugi dyrektywy 2004/38.

[26] Wyrok Rahman i in. (pkt 23). Trybunał wyjaśnił wkrótce potem, że sytuacja zależności, którą tworzy istnienie bliskich i trwałych więzi rodzinnych ze względu na szczególne okoliczności faktyczne, takie jak zależność ekonomiczna, przynależność do gospodarstwa domowego lub poważne względy zdrowotne, musi istnieć w kraju, z którego przybył dany członek rodziny, w chwili zwrócenia się o umożliwienie mu dołączenia do obywatela Unii, na utrzymaniu którego pozostaje (zob. wyrok Rahman i in. [(pkt 32, 33)].

[27] Wyrok z dnia 5 września 2012 r., Rahman i in. (C-83/11, EU:C:2012:519, pkt 24). Zobacz także wyrok z dnia 26 marca 2019 r., SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (C-129/18, EU:C:2019:248, pkt 63).

[28] Wyrok Rahman i in. (pkt 24). Zobacz także wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 63).

w celu uzyskania zezwolenia na wjazd i pobyt w przyjmującym państwie członkowskim”[29]. Wreszcie z tego zakresu uznania należy korzystać „w świetle i z poszanowaniem postanowień Karty praw podstawowych Unii Europejskiej”[30].

32. O ile zakres obowiązków ciążących na państwach członkowskich na mocy art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 został w ten sposób wyjaśniony przez Trybunał, należy zauważyć, że pojęcie „członek będący członkiem gospodarstwa domowego rodziny obywatela Unii” w rozumieniu tego przepisu nie zostało jeszcze zinterpretowane.

b) Wykładnia literalna koniecznie uzupełniona analizą kontekstową i celowościową

33. Sąd odsyłający wskazał, że jedną z trudności wynikających z art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 są rozbieżności pomiędzy różnymi dostępnymi wersjami językowymi. W szczególności angielska wersja językowa („members of the household of the Union citizen”) sugeruje, podobnie jak francuska wersja językowa, że obywatel Unii i inny członek rodziny są co najmniej członkami tego samego gospodarstwa domowego. Okoliczność ta skłoniła organy irlandzkie do interpretowania tego warunku w ten sposób, że obywatel Unii musi być *głową* gospodarstwa domowego, do którego należy również inny członek rodziny. W przeciwieństwie do tego, dla przykładu, włoska wersja („convive”) wydaje się ograniczona do wspólnoty życia[31]. Szybkie i niewyczerpujące porównanie niektórych wersji językowych pokazuje zatem, że nie wszystkie z nich zawierają ten wzmocniony wymóg dzielenia „gospodarstwa domowego” z obywatelem Unii, ponieważ niektóre z nich wydają się ograniczać do wymogu zwykłego wspólnego zamieszkiwania.

34. Chociaż istnieją wyraźne rozbieżności między wersjami językowymi, już teraz jestem zdania, że warunek ustanowiony w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 nie może być interpretowany, jak czynią to organy irlandzkie, w ten sposób, że dany obywatel Unii musi być koniecznie głową gospodarstwa domowego. Pomijając fakt, że funkcja „głowy gospodarstwa domowego” wydaje mi się ucieleśniać szczególnie przestarzałą i całkowicie nieaktualną hierarchię rodzinną, ponieważ jest to generalnie atrybut mężczyzny, postrzeganego jako nieusuwalne epicentrum patriarchalnego modelu małżeństwa i rodziny[32], wymaganie od drugiego członka

[29] Wyrok Rahman i in. (pkt 38).

[30] Wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 64). W związku z tym, organy krajowe, które muszą rozstrzygnąć w przedmiocie wniosku o zezwolenie na wjazd lub pobyt „innego członka rodziny” w rozumieniu art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, będą nieco bardziej ukierunkowane przez Trybunał, który oczekuje od nich, w szczególności w przypadku wzięcia pod uwagę art. 24 karty praw podstawowych, że „przeprowadzenie zrównoważonej i racjonalnej oceny wszystkich aktualnych i stosownych okoliczności danego przypadku, przy uwzględnieniu różnych wchodzących w grę interesów, w szczególności najlepszego interesu danego dziecka” [wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 68)]. Trybunał określi wówczas kryteria, które należy poddać ocenie oraz ocenę ryzyka, którą należy przeprowadzić. Zakres uznania państw członkowskich zostanie zawężony, gdy Trybunał stwierdzi, że jeżeli z takiej analizy wynika, że członkowie danej rodziny, w tym dziecko, prowadzą prawdziwe życie rodzinne i że dziecko jest zależne od swoich opiekunów będących obywatelami Unii, to „wymogi związane z prawem podstawowym do poszanowania życia rodzinnego, w związku z obowiązkiem uwzględnienia najlepszego interesu dziecka, przemawiają co do zasady za przyznaniem prawa wjazdu i pobytu temu dziecku jako innemu członkowi rodziny obywatela Unii w rozumieniu art. 3 ust. 2 lit. a) dyrektywy 2004/38” [(wyrok SM (Dziecko umieszczone w algierskiej kafali) (pkt 71). Podkreślenie moje.]

[31] Tak też wydaje się być w przypadku wersji językowych: hiszpańskiej („viva con el ciudadano”), niemieckiej („oder der mit ihm im Herkunftsland in häuslicher Gemeinschaft gelebt hat”), niderlandzkiej („inwonen”) czy też portugalskiej („com este viva em comunhão de habitacão”).

[32] Zobacz przykładowo, na temat stosowania pojęcia „głowy gospodarstwa domowego” w statystyce i trudności związanych z takim pojęciem,. De Saint Pol, T. Deney, A i Monso, O., Ménage et chef de ménage: deux notions bien ancrées”, *Travail, genre et sociétés*, 2004, vol. 1, nr 11, **s**. 63–78.

rodziny przynależności do gospodarstwa domowego obywatela Unii, którego jest on ponadto głową, jest równoznaczne z dodaniem dodatkowego warunku nieprzewidzianego w dyrektywie, nawet, moim zdaniem, w jej angielskiej wersji językowej [33].

35. Ponadto przypominam, że z orzecznictwa Trybunału wynika, że sformułowania użytego w jednej z wersji językowych przepisu prawa Unii nie można traktować jako jedynej podstawy jego wykładni lub przyznawać mu w tym zakresie pierwszeństwa względem innych wersji językowych. Przepisy prawa Unii należy bowiem interpretować i stosować w sposób jednolity w świetle wersji sporządzonych we wszystkich językach urzędowych Unii. W przypadku różnicy między różnymi wersjami językowymi tekstu prawa Unii sporny przepis należy interpretować z uwzględnieniem ogólnej systematyki i celu uregulowania, którego stanowi on część [34].

36. Na tym etapie analizy z art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 wynika w każdym razie, że członek rodziny będący członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii może być zdefiniowany co najmniej w sposób negatywny: osoba ta w sposób oczywisty nie jest członkiem pierwszego kręgu rodziny w rozumieniu art. 2 ust. 2 dyrektywy 2004/38; ponadto nie jest na utrzymaniu z czysto materialnego punktu widzenia (warunek związany z zależnością materialną i finansową), nie cierpi na poważne dolegliwości zdrowotne (warunek związany z zależnością fizyczną), ani nie jest stałym, niezarejestrowanym partnerem tego obywatela. Z tej dosłownej analizy wynika ponadto, że wspólną cechą trzech przypadków, o których mowa w art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, jest istnienie pewnej formy zależności [35], czy to materialnej („na utrzymaniu"), czy fizycznej („gdzie istnieją poważne względy zdrowotne"). Członek rodziny, który „jest członkiem gospodarstwa domowego" obywatela Unii, znajduje się zatem w sytuacji „szczególnej zależności" [36] od niego, co potwierdza analiza orzecznictwa Trybunału [37], ale zależności, która nie jest ani czysto materialna, ani czysto humanitarna i którą należy dopiero zdefiniować.

37. W zwykłym znaczeniu, to jest ty, które należy ustalić zgodnie z wymogami orzecznictwa [38], gospodarstwo domowe oznacza zazwyczaj parę mieszkającą razem i stanowiącą wspólnotę domową. Etymologicznie wyrażenie „gospodarstwo domowe" w języki francuskim związane jest z łacińskim słowem *mansio* oznaczającym dom [39]. W przypadku przyjęcia tej definicji odniesienie do pojęcia „gospodarstwo domowe", w szczególności w angielskiej i francuskiej wersjach językowych art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, nie odbiegałoby tak bardzo od wersji językowych, które wymagają jedynie zwykłej wspólnoty życia w czysto geograficznym znaczeniu tego terminu, wprowadzając jednak dodatkowy niuans dotyczący wspólnoty domowej, która niekoniecznie musi istnieć w przypadku zwykłego wspólnego zamieszkiwania pod tym samym dachem. Analiza treści art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38, wzbogacona o analizę kontekstową i systemową dyrektywy 2004/38, pozwala definitywnie wykluczyć twierdzenie skarżącego w postępowaniu głównym, zgodnie z którym samo wspólne

[33] Moim zdaniem wyrażenie „household of the Union citizen" może bowiem równie dobrze wskazywać na zwykłą przynależność obywatela Unii do tego gospodarstwa domowego. Ponadto, jak podkreśliła strona powodowa w postępowaniu głównym „głowa gospodarstwa domowego" jest często pojmowana jako osoba, która zapewnia wsparcie materialne osobom z jej otoczenia. Jednak przypadek „członka rodziny będącego członkiem gospodarstwa domowego" obywatela Unii jest zupełnie odmienny od przypadku członka rodziny będącego „na utrzymaniu" tego obywatela.

[34] Zobacz wśród bogatego orzecznictwa, wyroki z dnia 3 kwietnia 2008 r., Endendijk (C-187/07, EU:C:2008:197, pkt 22 i nast.), z dnia 18 września 2019 r., VIPA (C-222/18, EU:C:2019:751, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo) oraz z dnia 25 lutego 2021 r., Bartosch Airport Supply Services (C-772/19, EU:C:2021:141, pkt 26).

[35] Potwierdza to pkt 21 wyroku Rahman i in.

[36] Wyrok Rahman i in. (pkt 21).

[37] Zobacz wyrok Rahman i in. (pkt 36, 38, 39).

[38] Zobacz w szczególności wyrok Rahman i in. (pkt 24).

[39] Źródło: słownik Larousse dostępny online (www.larousse.fr/dictionnaires/français/ménage/50418).

zamieszkiwanie wystarcza do uznania, że dany członek rodziny „jest członkiem gospodarstwa domowego" obywatela Unii [40]. Dzielenie tego samego mieszkania jest wprawdzie warunkiem koniecznym, ale niewystarczającym, aby móc powoływać się na zakres stosowania art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) przypadku drugiego dyrektywy 2004/38.

38. Podczas gdy zwykłe znaczenie pojęcia „gospodarstwo domowe" odnosi się do pojęcia pary i pojęcia wspólnoty domowej, wydaje mi się, że w kontekście dyrektywy 2004/38 definicję tę należy rozszerzyć ponieważ elementy składowe pary są już co do zasady objęte art. 2 ust. 2 dyrektywy 2004/38. „Gospodarstwo domowe" musi być więc tutaj rozumiane szerzej, raczej w znaczeniu „ogniska domowego" [41]. Członkowie tego gospodarstwa domowego w różny sposób przyczyniają się do jego życia domowego.

39. Gospodarstwo domowe jest pojęciem, które oprócz czysto pragmatycznej chęci organizowania i uczestniczenia we wspólnym życiu, zakłada *poczucie* przynależności i szczególne *przywiązanie* osób, które je tworzą. To właśnie, na przykład, to uczucie i przywiązanie pozwolą odróżnić sytuację zwykłego wspólnego zamieszkiwania od rzeczywistej przynależności do gospodarstwa domowego lub ogniska domowego.

40. Wynika z tego, że aby być członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii, drugi członek rodziny musi być przede wszystkim i z definicji spokrewniony lub spowinowacony z obywatelem, z którym mieszka. Ponadto musi istnieć między nimi więź emocjonalna [42], która została utrwalona podczas znaczącego okresu wspólnego zamieszkiwania, zorganizowanego z powodów innych niż zwykła wygoda. Moim zdaniem ta więź emocjonalna musi być na tyle intensywna, że gdyby dany członek rodziny przestał być członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii, ten ostatni odczułby to osobiście [43], tak że można mówić o sytuacji wzajemnej zależności o charakterze emocjonalnym.

41. Do organów krajowych należeć będzie zatem ocena trwałości relacji poprzez ocenę w szczególności, choć nie tylko, czasu wspólnego zamieszkiwania, jak również intensywności uczuć rodzinnych wyrażanych w kontekście wspólnego życia mającego cechy życia rodzinnego [44]. Ogólny styl życia struktury przedstawianej jako rozszerzona struktura rodzinna musi być oceniany całościowo, indywidualnie dla każdego przypadku, zgodnie ze szczególnymi okolicznościami każdej konfiguracji, na podstawie wszystkich istotnych elementów faktycznych.

[40] Prawdą jest, że wcześniejsze akty, które miała skodyfikować dyrektywa 2004/38, nie wydają się zawierać tego odniesienia do „gospodarstwa domowego", ale odnosiły się raczej do wymogu „mieszkania pod jednym dachem" [zob. na przykład art. 10 rozporządzenia Rady nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty (Dz.U. 1968, L 257, s. 2) lub art. 1 ust. 2 dyrektywy Rady 73/148/EWG z dnia 21 maja 1973 r. w sprawie zniesienia ograniczeń w przemieszczaniu się i pobycie obywateli państw członkowskich we Wspólnocie, które dotyczą przedsiębiorczości i świadczenia usług (Dz.U. 1973, L 172, s. 14)]. Strona powodowa w postępowaniu głównym stwierdza, że dyrektywa 2004/38, na mocy jej motywu 3, który stanowi, że ma ona na celu „uproszczenie i wzmocnienie prawa do swobodnego przemieszczania się i pobytu wszystkich obywateli Unii", nie może być interpretowana w sposób bardziej restrykcyjny niż stan prawny przed jej wejściem w życie.

[41] Pojęcie ogniska domowego odzwierciedla moim zdaniem raczej ideę rodziny rozszerzonej mieszkającej pod jednym dachem.

[42] Nie wydaje mi się, aby można było zakładać, że więź rodzinna musi koniecznie oznaczać przywiązanie między dwoma członkami tej samej rodziny, bez dalszej weryfikacji, chyba że ktoś opowiada się za szczególnie otwartą wykładnią art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38.

[43] Ze względu na zasadniczą dychotomię, o której mowa w pkt 29 niniejszej opinii, nie jestem przekonany, że należy wykazać, iż w przypadku odmowy wjazdu i pobytu „innego członka rodziny" obywatela Unii, obywatel ten zrezygnuje z prawa do swobodnego przemieszczania się. Taki warunek prowadziłby ponadto do szczególnie zawężającej wykładni art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38.

[44] Mam tu na myśli na przykład sytuację obywatela Unii, który stracił rodziców i został powierzony, dla przykładu, opiece ciotki i wujka. Ta wspólnota życia może trwać do dorosłości, przy czym ciotki i wujka nie można uważać za pozostających na utrzymaniu obywatela Unii, jeśli są niezależni materialnie. Niemniej jednak, ze względu na ich zaangażowanie, zwłaszcza emocjonalne, ci „inni" członkowie rodziny powinni być uznani za członków gospodarstwa domowego w rozumieniu art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38. Myślę również o sytuacji bezpośredniego zstępnego obywatela Unii, który ukończył 21 lat i jest niezależny ekonomicznie, ale który rozpoczynałby życie zawodowe, nadal mieszkając u swoich rodziców.

42. Jednak moim zdaniem przyszłe zamiary zainteresowanego członka rodziny nie są jednym z istotnych czynników. Z jednej strony, zawsze trudno jest udowodnić, co stanie się w przyszłości. Z drugiej strony, te zamiary mogą być zmienne i nic tak naprawdę nie może stanąć na przeszkodzie. Wreszcie, nie takie jest znaczenie orzecznictwa [45].

43. Z powyższych rozważań wynika, moim zdaniem, że art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 należy interpretować w ten sposób, że dotyczy on sytuacji, w której członkowie rodziny rozszerzonej mają bliskie i trwałe więzi rodzinne z danym obywatelem Unii ze względu na szczególne okoliczności faktyczne związane z przynależnością do tego samego gospodarstwa domowego co dany obywatel Unii. Przynależność ta przejawia się we wspólnym, stabilnym życiu, zamieszkiwaniu w tym samym domu, podyktowanym chęcią wspólnego życia i posiadającym cechy życia rodzinnego. Do organów krajowych należy przeprowadzenie szczegółowej analizy, w zależności od przypadku, każdej indywidualnej sytuacji, z uwzględnieniem różnych czynników, które mogą mieć znaczenie, takich jak stopień pokrewieństwa lub powinowactwa, czas wspólnego zamieszkiwania, bliskość związku i intensywność więzi emocjonalnej. Państwa członkowskie mogą, korzystając ze swojego zakresu uznania, nałożyć szczególne wymogi dotyczące wykazania przynależności do gospodarstwa domowego obywatela Unii w celu zapewnienia realności i stabilności stanu faktycznego przedstawionego ich organom do zbadania, jednakże pod podwójnym warunkiem, że wymogi te pozostają zgodne ze zwykłym znaczeniem czasownika „ułatwia" i wyrażenia „jest członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii" i nie pozbawiają art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 jego skuteczności (effet utile).

III. Wnioski

44. Mając na względzie powyższe rozważania proponuję udzielić następujących odpowiedzi na pytania prejudycjalne postawione przez Supreme Court (sąd najwyższy, Irlandia):

„Wykładni art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniającej rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylającej dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG należy dokonywać w ten sposób, że dotyczy on sytuacji, w której członkowie rodziny rozszerzonej mają bliskie i trwałe więzi rodzinne z danym obywatelem Unii, wynikające ze szczególnych okoliczności faktycznych związanych z przynależnością do tego samego gospodarstwa domowego co dany obywatel Unii. Przynależność ta przejawia się we wspólnym, stabilnym życiu, zamieszkiwaniu w tym samym domu, podyktowanym chęcią wspólnego życia i posiadającym cechy życia rodzinnego.

Do organów krajowych należy przeprowadzenie szczegółowej analizy, w zależności od przypadku, każdej indywidualnej sytuacji, z uwzględnieniem różnych czynników, które mogą mieć znaczenie, takich jak stopień pokrewieństwa lub powinowactwa, czas wspólnego zamieszkiwania, bliskość relacji i intensywność więzi emocjonalnej.

[45] Przypominam, że w rozumieniu pkt 33 wyroku z dnia 5 września 2012 r., Rahman i in. (C-83/11, EU:C:2012:519), „sytuacja zależności powinna […] istnieć w państwie przybycia danego członka rodziny w chwili, gdy wnioskuje on o dołączenie do wspomnianego obywatela" (zob. także wyrok z dnia 16 stycznia 2014 r., Reyes (C-423/12, EU:C:2014:16, pkt 30)].

Państwa członkowskie mogą, korzystając ze swojego zakresu uznania, nałożyć szczególne wymogi dotyczące wykazania przynależności do gospodarstwa domowego obywatela Unii w celu zapewnienia realności i stabilności stanu faktycznego przedstawionego ich organom do zbadania, pod warunkiem jednak, że wymogi te pozostają zgodne ze zwykłym znaczeniem czasownika „ułatwiać" i wyrażenia „jest członkiem gospodarstwa domowego obywatela Unii" i nie pozbawiają art. 3 ust. 2 akapit pierwszy lit. a) dyrektywy 2004/38 jego skuteczności (effet utile)".